
*Ustav kao simbol i instrument**

Kad sam s kolegom Vorländerom započeo rasprave o pripremi skupa pod nazivom *Ustav kao simbol i instrument* imali smo na umu promjene koje su se zbile nakon 1989. godine i koje su potresle svijet, a osobito Europu. Narodi Europe, pa tako i hrvatski narod, snažno su se pokrenuli i odlučili odrediti nove okvire svoga vlastitog opstanka. Ovaj program opstanka koji narodi sebi daju u svojim slobodarskim težnjama postao je temom dana. Mi stručnjaci taj program nazivamo ustavom.

Ustav je postao, u mnogim tranzicijskim zemljama, simbolom samostalnosti i slobode naroda, izrazom njegovih težnji i nadanja, ali, dakako, i sredstvom organizacije institucija države i društva. Tip ustavne države, veliko kulturno postignuće zapadnoeuropskih i sjevernoameričkih naroda, postao je temom dana. On sadržava velike teme kao što su temeljna prava, dioba vlasti, neovisno sudstvo, tolerancija, pluralizam interesa, ali i vladavina naroda.

U novim ustavima stav o vladavini naroda nalazi se na prvom mjestu u skladu s osnovnim težnjama oslobođenih naroda. Rousseauov stav: “sva vlast proizlazi iz naroda” odzvanja kao bojna truba u svim ustavima i on je prisutan u najznačajnijim dokumentima novije ustavnosti. U *Saveznom ustavu SAD-a 1787.* odjekuje glas naroda u stavu: “Mi, narodi, Sjedinjenih Američkih država ... određujemo i uspostavljamo ovaj ustav za Sjedinjene Američke Države”.

Francuska prihvaća istu temu na početku *Izjave o pravima čovjeka i građanina* iz 1789. godine, koja ulazi u ustav od 1791. godine: “Predstavnici francuskog naroda, konstituirani u nacionalnoj skupštini ... odlučili su izložiti u svečanoj izjavi čovjekova prirodna i neotuđiva i sveta prava ...”

Ovim izjavama započinje povijest novovjekovne ustavnosti kojom je srušen *ancien regime*. Na ovu svečanu *Objavu* da sva vlast proizlazi iz naroda nadovezuje se ironično pitanje Bertolda Brechta: “ali kamo to ona ide”? Narod ne može izravno vladati, a samopozvane elite ubacuju se na upražnjeno mjesto monarha. Također i Sternbeger upozorava na to da “sva državna vlast ne proizlazi iz naroda”, da čista narodna suverenost predstavlja veliku opasnost, te da bi ju u današnjoj ustavnoj državi trebala zamijeniti pravno vezana kompetencija naroda.

U novijim ustavnim rješenjima sve više dolazi do vezivanja narodne suverenosti uz klauzule o ljudskim pravima. Ljudska prava postaju *arhimedovska točka* cjelokupne organizacije državne vlasti. U ustavnom nacrtu *Temelnog zakona SR Njemačke* od 1948. godine člankom 1. st. 1. naznačuje se pravac vladavine naroda. Tu se kaže “država postoji radi čovjeka”. Što znači da sva državna vlast proizlazi iz naroda, ali taj stav ima

* U Zagrebu je 7. i 8. prosinca 2001. u prostorijama Goethe-instituta održan međunarodni skup pod nazivom *Ustav kao simbol i instrument*. Skup su organizirali Goethe-institut i Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, a financijski su ga poduprli Friedrich-Naumann-Stiftung i Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske. Ovdje objavljujemo radove koji su nastali na temelju izlaganja na skupu.

smisao samo u poštovanju prve premise ljudskoga dostojanstva koja ovoj vladavini daje usmjerenje. Time je krug ustavne države današnjega tipa zatvoren.

Neke su tranzicijske zemlje prošle mukotrpan put priznavanja svoje samostalnosti, s visoka su bile gledane s obzirom na veličinu svoga teritorija i broj stanovnika. Na slobodarski pohod malih država gledalo se sa skepsom ili s prezirom, zaboravljajući pritom na vlastite principe. Ishodište prava i države, njezine veličine ili slabosti ne leži u broju stanovnika i veličini teritorija, nego u tome je li ona utemeljena na pravima čovjeka i građanina. U tom su smislu mnoge male države u mojim očima velike, a mnoge velike države male.

Mi ne bismo htjeli, u navedenom smislu, biti mala, nego bismo htjeli biti velika država. Nadam se da nam ovdje prikupljeni prilozi mogu pomoći da razmotrimo mnoga pitanja naše ustavne teorije i prakse.

Tema našega savjetovanja: *Ustav kao simbol i instrument* nastoji potaknuti razmišljanja o dvostrukosti ustava kao sredstva reguliranja političkih procesa, kao skupa pravila političkog sistema i kao simbola koji artikulira sadržaje i smisao političke kulture. Ovo razlikovanje potječe od američkoga ustavnog teoretičara *Corvina*, a razvijeno je u kontekstu američke političke kulture, ali nakon što je oslobođeno svoga mjesta nastanka, ima veliko značenje za heurističko tumačenje teorije ustava. Ustav nije samo instrument društvenoga saobraćanja, nego simbolički pojam republikanskoga poretka. Ovdje se radi o jednoj političkoj kulturi koja je koncentrirana na pojam konstitucionalizma koji predstavlja vezivno tkivo političke zajednice.

Interesantno je da je slična rasprava vođena u Njemačkoj, tj. u Weimarskoj Republici, a nastavljena je nakon 1949., naravno, u specifičnoj konstelaciji, između pristalica *nauka o državnom pravu* i pristalica *teorija ustava*. Ustav nije samo prostor “pravno poretka”, dakle instrument, nego “uvjerenje i baza nade” (*als Glaubensbekenntnis und Hoffnungsbasis*, Isensee), ne samo “organizirajući okvirni poredak političko-državnog života” nego i “vrijednosni poredak” i izraz vrijednosnoga konsenzusa (Böckenförde). Neki vide u jamstvu ljudskoga dostojanstva *Temeljnoga zakona* fundirajuću normu države jer ona implicira *akt utemeljenja države* (Hofmann) u kojemu sudionici ustavotvorne vlasti međusobno jamče dostojanstvo. Denninger misli da su takvi izričaji “bitni dijelovi ustava”. Oni opisuju funkciju ustava “kao samosvjedočenje samoustrojenoga naroda o fundamentalnim uvjetima kolektivne egzistencije”. Svaki ustav sadržava napetost između ustava kao simbola i ustava kao instrumenta.

Na kraju bih htio zahvaliti veleposlaniku SR Njemačke u Hrvatskoj, gospodinu Gebhardt Weissu, ravnatelju Goethe-instituta, gospodinu Rudolfu Bartschu, te voditelju Zaklade Friedrich Naumann, gospodinu Hans-Georgu Flecku, na svesrdnoj podršci kojom su pomogli održavanje ovog skupa. Sretan sam što referate s ovog savjetovanja možemo objaviti u časopisu *Politička misao* što ga izdaje Fakultet političkih znanosti.

Zvonko Posavec